

P. Jáki Teodóz O.S.B.

A csángóföldi „Boldogasszony Anyánk”

Az 1000 éves Pannonhalma ünnepi kiállítás¹ a VIII/8 jelzésű tárlóban a főmonostor XVIII. századi értékeit mutatták be, köztük

P. Jáki Teodóz bencés szerzetes (Győr), a budapesti Lakatos Demeter Egyesület elnöke.

Szoszna Demeter György 1714/15-ből származó kéziratos énekeskönyvét.² „Gazdag énekanyaga kétségtelenül értékes” — állapítja meg róla doktori értekezésének bevezetőjében³ Gacs B. Emilián. Majd így folytatja: „De talán még értékesebb Szoszna énekeskönyve abból a szempontból, hogy vele —csakis vele— meg lehet oldani a »Boldogasszony Anyánk«⁴ kezdetű ének már sokat tárgyalt és nagyon összekevert problémáját.”

A fenti értekezés szerint Koudela Géza, a neves egyházkarnagy is foglalkozott ezen népénekekkel egy újságcikkekben.⁵ Abban írt tévedését Bánhegyi Jób, a bencés irodalomtörténész már tíz nap múlva jónak látta sietve helyreigazítani.⁶

Az ének gyönyörű utat futott be. Már a kezdete is figyelemreméltó: a szerző a versfők kialakításában szép régi hagyományt követett. A BONIFACIUS név olvasható ki belőle. Így egyszerű az azonosítás: a „Boldogasszony Anyánk” költője Lancsics Bonifác, pannonhalmi bencés.⁷

A legszebb jellemzést az énekről Bánhegyi Jób írta: „...ahogyan az édesanyához illik fordulni, úgy esdekel benne a Szűzanyához közbenjárásért a XVII. század magyarja.”⁸

Bár Bánhegyi a XVII. századba helyezi az ének keletkezési idejét, Gacs B. Emilián későbbi tüzetesebb vizsgálata szerint „...kétségtelenül megállapítható, hogy [...] a XVIII. század legelején, közelebről már 1710–20 körül megvolt.”⁹

A „Boldogasszony Anyánk” pontosan úgy, ahogyan a Szoszna-kéziratban olvasható mint összöveg, nem lehetett maradandóan népszerű. A későbbi másolót ugyanis nem köti annyira a tisztelet a versfők iránt, mint amennyire

¹ A pannonhalmi millennium évében, 1996-ban, március 21-től, Szent Benedek Atyánk ünnepétől november 11-ig, Szent Mártonnak, Pannonhalma védőszentjének napjáig tartott nyitva a kiállítás.

² Pannonhalmi Főkönyvtár BK 248/1-2

³ In *Pannonhalmi füzetek, a Pannonhalmi Főapátság Szent Gellért Főiskola hallgatóinak doktori értekezései (1926-tól)*. 20. — *Szoszna Demeter György kéziratos énekeskönyve (1714–15.)*. Írta: Gacs B. Emilián O. S. B. Pannonhalma 1938.

⁴ Legismertebb közlése: in Harmath-Sík: *Szent vagy, Uram!* orgonakönyv 284. ének; Budapest 1931. — in *Éneklő Egyház* (római katolikus népénektár liturgikus énekekkel és imádságokkal) 234. ének; Budapest 1986.

⁵ *Nemzeti Újság* 1934. szeptember 20.

⁶ Uo. 1934. szeptember 30.

⁷ A versfő és a szerzőség megállapítása Gacs B. Emilián érdeme.

⁸ Bánhegyi Jób: *A magyar irodalom története*. Budapest 1929. I. 132.

⁹ Gacs B. Emilián: i.m. 55.

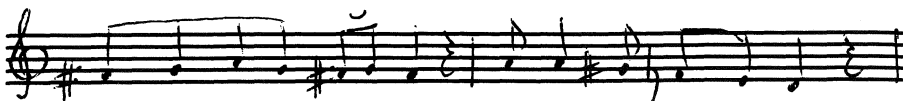
a szerzőt; és ha a verselést kissé nehézkesnek érzi a másolás közben, könnyebben változtat a szövegen. A változtatás következtében az eredeti versfő (BONIFACIUS) nem marad teljes, ám a későbbi változatokban a versfő jellemző betűi (BONFCS) mégis megőrződnek, mint azt Gacs igazolja értekezésében, s a megmaradt betűk pedig elegendő bizonyítékot szolgáltatnak a panonnhalmi bencés szerzősége mellett.

A variánsképződés mindig az értékelő kedveltség jele népénekeinknél. Ahogyan a jó édesanya szeretettel díszíti leányát, ugyanúgy szeretetből fakad a népének díszítése, variálása a népénekes (az előénekes bácsi, előénekes néni, az ún. szentember, szentasszony) ajkán.

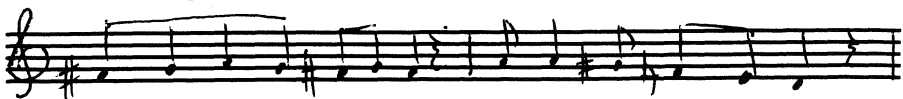
A moldvai csángómagyar népzenei dialektus, mely még közösségi éneklés esetén is szívesen tud díszíteni, variálni, nem maradt ki népénekünk, a „Boldogasszony Anyánk” továbbéléséből. A csángómagyar variáns szövege nem az eredetihez, az 1715-öshöz áll közel, hanem ahhoz, amely már 20–25 év után eljutott az országon keresztül a távoli Székelyföldre és bekerült a csíkszentléleki Bocskor János daloskönyvébe. Ennek keletkezési éve már lehetett az 1739-es esztendő, amint azt szintén Gacs mutatta ki. Még ugyanannyi idő, mintegy negyed évszázad telik el addig, míg a madéfalvi veszedelem 1764-ben moldvai kivándorlásra kényszeríti a csíki és a háromszéki székelyeket. Vitték magukkal új hazájukba drága kincsékként őrzött énekeskönyveiket, kéziratot füzeteiket; ám nemcsak az addigra 2. kiadását is megért kancionálist,¹⁰ hanem az 1746-ban Nagyszombaton nyomtatott énekeskönyvüket is.¹¹ De ami még fontosabb: éneklőkedvük is velük ment és a szívükben élő sok-sok népénekszöveg és népénekdallam.

1996-ban, július 3-án ezt a „Boldogasszony Anyánk”-változatot énekelte magnóra a moldvai Pustina községben László Józsefné sz. Kiss Erzsébet, csángómagyar asszony.

Parlando

1. Bol - dog - asszony A - nyánk, ré - gi nagy Pát - ró - nánk,

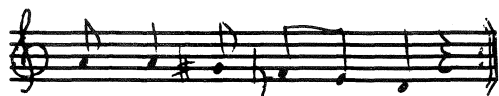
nagy ín - ség - ben lé - vén így szó - lít meg ha - zánk:

¹⁰ Kájoni: *Cantus Catholici*. Csíksomlyó 1676. (az 1. kiadás), 1719. (a 2. kiadás) — Alig 200 évvel moldvai kimenekülésük után a fegyveres hatóság igyekezett mindegyiket összeszedni és a községháza előtt karácsony szent napján elégetni.

¹¹ Volt, aki 1941-ben Bukovinából áthozta új hazájába, a Baranya megyei Véméndre.

Mol - do - vá - ról, é - des Ha - zánk - ról, Ne fe - lejt - kez - zél

csán - gó - ma - gya - rok - ról!

2. Ó Atyaistennek kedves, szép Leánya,
Krisztus Urunk Anyja, Szentlélek mátkája.
Moldováról...

Megrendülve hallgattam a legkeletibb s egyben a legcsángósabban díszített változatot. Különösen a refrén ragadott meg: ahogyan egészen a magáévá költötte s énekelte a Dunántúl népének-remekét: „Moldováról, romlott hazánkról, / Ne felejtkezzél csángómagyarokról!”¹² Igaz, hogy kétszer is elvesz egy-egy szótagot az eredetiből, de hát arról nem ő tehet, hogy az „ők országik” neve egy szótaggal rövidebb, mint a miénk.

Kérdésemre, hogy honnan tanulta, csak azt felelte: „Somlyóról hazafelé, mikor a vonaton jöttünk.” De az is lehet, hogy ő egyedül alakította ilyen széppé. Méltóan áll meg ez az egy szótaggal való rövidítés a régít viszont egy szótaggal megtoldó Bocskor-szöveg mellett: „Magyarországról, mü edes haszankrol...”¹³

És ugyancsak méltóan alkalmazta a refrént saját szűkebb hazájára, Moldovára a pusztinai szentasszony, mint azt tette már két századdal korábban a Deák-Szentes-énekeskönyv szerzője, mikor így változtatta meg a refrént: „Erdélyországról, romlot hazánkról...”¹⁴

Van olyan vélekedés, hogy Kölcsey Himnuszáig ez az ének, a „Boldogasszony Anyánk” lehetett az egész magyar népnek (ha nem is a nemzeti romantika értelmében) himnusza. Jelentős ebben Szentirmay Antal 1804-es szép megállapítása, miszerint 1793-ban már „nationalis cantio” volt, vagyis nemzeti ének.¹⁵

Mindenesetre még az is jelentős, hogy 1996 nyarán Debrecenben, a Nagytemplomban, református ökumenikus istentisztelet végén elénekelték ezt az éneket, mert 1038-ban első szent királyunk örökérvényűen felajánlotta nemzetünket Boldogasszony Anyánknak, és ezt a felajánlást sem ő, a szent király, sem pedig magyar népe soha vissza nem vonta — és nem is fogja visszavonni.

¹² Gyűjtötte: P. Jáki Sándor Teodóz O. S. B.

¹³ Bocskor János daloskönyve (1716–1739); Csíkszentlélek

¹⁴ Deák-Szentes énekeskönyv (1774 előtti)

¹⁵ Szirmay: Hungaria in parabolis. 1804. 29.

Melodia de beata Virgine

Habet notam propriam

Bóldog Aszszony Anyánk régi nagy Pátronánk:
nagy inségben lévén így szállamlík házánk:

R. Magyar országrúl Pannóniárúl,
ne feletkezzél el árva Magyarokrúl.

Oh Atya Istennek kedves szép leánya!
Krisztusnak szent Anyja, Szentlélek Mátkája.

R. Magyar országrúl: etc.

Nyisd fel az Egeket sok kiáltásunkra,
tégy méltóvá bennünk régi gratiakra:
R. Magyar országrúl Pannóniárúl etc ut supra.

Imé ládd mint kérünk bününkébül kitérünk:
te hozzád sohajtunk Ének szóval intünk:

R. Magyar országrúl, Pannóniárúl:
ne feletkezzél el árva Magyarokrúl.

Fordics el Házánkrúl ennyi sok inséget,
mellyben torkig uszunk, s nyeri már békességet.

R. Magyar országrúl Pannóniárúl,
ne feletkezzél el etc.

Abigailnál szebb Rakelnél ekesebb,
méggh Judith Aszszonynalis vagy gyönyörűebb:

R. Magyar országrúl etc. supra.

Christus Fiad előtt hajts térdet, érettünk:
ha ezt nem cselekszed egy lábíg elveszünk:

R. Magyar etc.

Im ugyanis rajtunk mindenféle ostor,
ki mint néked által verte szívünk mind törr.

R. Magyar etc.

Ugy vagyon mi dolgunk, mint ha Aegyiptomban,
Babylonnak Tornját építnénk Házánkban.

R. Magyar országrúl Pannóniárúl,
ne feletkezzél el árva Magyarokrúl.

Sirnak és zokognak árváknak szivei,
Hazánk vizei fölött az Hívei:

R. Magyar országrúl Pannóniárúl etc Amen.

(Gacs B. Emilián doktori értekezésének 55–56. lapjáról.)